

РЕТРОСПЕКТИВА СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ ПРОФЕСІЙНОГО ТА ОСОБИСТІСНОГО СТАНОВЛЕННЯ

Boiko-Buzyl YY. The retrospective of the essence of concept of professional and personal formation / Y.Y. Boiko-Buzyl // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. – Issue 35. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2017. – P. 15–27.

Y.Y. Boiko-Buzyl. The retrospective of the essence of concept of professional and personal formation. This article presents a historical and modern retrospective of the theoretical and methodological principles of study on the phenomenon of professional and personal formation. The professional and personal formation is one of the most important processes of life, because these two aspects define the successful ontogenesis of personality, fortunate life functioning and implementation of one's own potential to reach the heights of acme. It is found that the leading approaches to the analysis of the essence of professional and personal formation include: acmeological, personal and developmental, typological, life functioning, activity-forming, crisis-overcoming, synergetic, subjective, subjective-activity, modeling-progressive, positive-technocratic, proactive, career maturity, professionalism, professional choices, systemogenesis and professional suitability. It is proved that there is no single interpretation of the professional and personal formation, because each individual vision is determined by the author's understanding of problems that is often caused by the comfortable understanding of the concept. The results of analysis of the fundamental Soviet, foreign and national interpretations of professional and personal formation and its close concept of development were reviewed and summarized in the chronological and conceptual order. Specific aspects and common and different features in understanding the essence of the concept of professional and personal formation were determined.

Key words: retrospective, concept, profession, personality, formation, development, professional formation, personal formation.

Ю.Ю. Бойко-Бузиль. Ретроспектива сутності поняття професійного та особистісного становлення. У статті представлено історичну та сучасну ретроспективу теоретико-методологічних засад дослідження феномену професійного та особистісного становлення. Професійне

та особистісне становлення є одним із найголовніших процесів життя людини, оскільки саме ці дві його площини визначають успішний онтогенез особистості, вдатне життєве функціонування та реалізацію свого особистісного потенціалу з метою досягнення вершин акме. З'ясовано, що провідне місце серед підходів до аналізу сутності професійного та особистісного становлення належить таким: акмеологічному, особистісно-розвиваючому, типологічному, життєдіяльнісному, діяльнісно-формуючому, кризово-долаючому, синергетичному, суб'єктному, суб'єктно-діяльнісному, моделююче-прогресивному, позитивно-технократичному, проактивному, кар'єрної зрілості, професіоналізації, професійного вибору, системогенезу та професійної придатності. Доведено, що єдності щодо тлумачення професійного та особистісного становлення досі не існує, оскільки кожне індивідуальне бачення детермінується авторським розумінням проблематики, що найчастіше обумовлено зручним розумінням поняття. За хронологічно-концептуальним порядком розробки було розглянуто та узагальнено результати аналізу основоположних радянських, зарубіжних та вітчизняних тлумачень професійного та особистісного становлення й суміжного та близького до нього поняття розвитку. Визначено специфічні аспекти та виділено спільні й відмінні особливості у розумінні сутності поняття професійного та особистісного становлення.

Ключові слова: ретроспектива, поняття, професія, особистість, становлення, розвиток, професійне становлення, особистісне становлення.

І.Ю. Бойко-Бузыль. Ретроспектива сутності поняття професіонального і личностного становлення. В статті представлена історическая і сучасна ретроспектива теоретико-методологічних принципів дослідження феномена професіонального і личностного становлення. Професіональне і личностне становлення являється одним із самих головних процесів життя людини, оскільки саме ці дві площини визначають успішний онтогенез особистості, вдатне життєве функціонування та реалізацію свого особистісного потенціалу з метою досягнення вершин акме. Вияснено, що ведуче місце серед підходів до аналізу сутності професіонального і личностного становлення належить наступним: акмеологічному, личностно-розвиваючому, типологічному, життєдіяльнісному, діяльнісно-формуючому, кризово-долаючому, синергетичному, суб'єктному, суб'єктивно-діяльнісному, модельно-прогресивному, позитивно-технократичному, проактивному, кар'єрної зрілості, професіоналізації, професіональному вибору, системогенезу, професіональної придатності. Доведено, що єдності щодо тлумачення професіонального і личностного становлення досі пор не існує, оскільки кожне індивідуальне бачення детермінується авторським розумінням проблематики, що найчастіше обумовлено зручним розумінням поняття. За хронологічним порядком розробки були розглянуті та узагальнені результати аналізу основоположних радянських, зарубіжних та вітчизняних тлумачень професіонального і личностного становлення й суміжного та близького до нього поняття розвитку.

результаты анализа основополагающих советских, зарубежных и отечественных толкований профессионального и личностного становления смежного и близкого к нему понятия развития. Определены специфические аспекты и выделены общие и отличные особенности в понимании сущности понятия профессионального и личностного становления.

Ключевые слова: ретроспектива, понятие, профессия, личность, становление, развитие, профессиональное становление, личностное становление.

Постановка проблеми. Феноменологія професійного та особистісного становлення, незважаючи на достатньо широку концептуальну й прикладну розробленість у різних галузях науки, залишається однією із дискусійних та невичерпних проблем сучасних психологічних досліджень. Позаяк професійне та особистісне становлення є одним з найголовніших процесів життя людини, оскільки успіх саме у цих двох площинах визначає успішний онтогенез особистості, вдатне життєве функціонування та реалізацію свого потенціалу з метою досягнення професійних та особистісних вершин акме.

Науковців завжди цікавили питання здійснення вибору майбутньої професії, формування особистості в професії, реалізації себе на професійному шляху, розвитку професійно важливих та професійно значущих якостей, специфіки руху професійними сходами до найвищого рівня майстерності та виникнення професійних деформацій особистості на шляху до акме. Відтак лише чітке розуміння всіх психологічних аспектів професійного та особистісного становлення дозволить відповісти на поставлені питання. Враховуючи відсутність чіткої узгодженості, єдиного науково-обґрунтованого підходу та недостатню розробленість категорійного апарату, вперше була здійснена систематизація основних ідей вчених-дослідників щодо окресленого напрямку дослідження.

Аналіз останніх досліджень. Вивчення доступної науково-психологічної літератури дає нам можливість стверджувати, що проблема професійного та особистісного становлення є предметом вивчення багатьох науковців, де об'єктом дослідження виступали учнівська та студентська молодь на етапі навчання та входження в професію (Вілюжаніна Т.А., Виговська С.В., Демидова Т.П., Козлова Н.В., Моськін С.І., Фролова О.А., Шапошникова Ю.Г., Шумська Л.І. та ін.), педагогічні працівники (Воляннюк Н.Ю., Дронова Т.О., Львіна Н.Ф., Плугіна М.І., Чернишева Л.Г. та ін.), персонал організацій (Алексеева О.Б., Базанов І.О., Денисова В.Г., Репс А.Г., Чудайкин О.М. та ін.), представники

державних та силових структур (Баранова А.В., Логін І.В., Мацишин М.О., Осипов А.В., Отрешко В.С. Радзівідло Я.Й., Ржевський Г.М., Фролов В.О., Шевцов В.С. та ін.), кадри керівної ланки (Міхеев М.В., Некрасов С.Д., Старовойтова Я.С. та ін.) та ін.

Відзначимо, що провідне місце належить наступним концептуальним підходам до аналізу сутності професійного та особистісного становлення: акмеологічний (Деркач А.А.), системний особистісно-розвиваючий (Мітіна Л.М.), типологічний (Холланд Дж.), життєдіяльнісний (Абульханова-Славська К.О.), діяльнісно-формулюючий (Поваренков Ю.П.), кризово-долаючий (Кудрявцев Т.В.), синергетичний (Максименко С.Д.), суб'єктний (Осьодло В.І.), суб'єктно-діяльнісний (Волянук Н.Ю.), моделююче-прогресивний (Зеер Е.Ф.), позитивно-технократичний (Фонарьов О.Р.), проактивний (Барко В.І.), кар'єрної зрілості (Сьюпер Д.), професіоналізації (Маркова А.К.), професійного вибору (Клімов Є.О.), системогенезу (Шадріков В.Д.), професійної придатності (Бодров В.А.) та ін.

Дослідження професійного та особистісного становлення й вироблення загальних принципів тлумачення є об'єктивною необхідністю, що і вплинуло на **формулювання мети статті** – здійснити ретроспективний аналіз теоретико-методологічних підходів, концептуалізувати та систематизувати доступний досвід психологічних досліджень професійного та особистісного становлення особистості та суміжних його аспектів.

Виклад основного матеріалу. Аналіз літератури з проблеми дослідження професійного та особистісного становлення показав її складність та багатогранність, оскільки вона поєднує в собі великий фонд наукових знань з філософії, педагогіки та психології. Єдності щодо тлумачення професійного та особистісного становлення досі не існує, оскільки кожне індивідуальне бачення детермінується авторським розумінням проблематики, що, на жаль, найчастіше обумовлене «зручним розумінням» поняття. Відтак, за хронологічно-концептуальним порядком розробки нами представлено вершинні докторські дослідження, які суттєво вплинули на теоретико-методологічне осмислення обраної проблематики.

Основоположним та фундаментальним є дослідження Зеєра Е.Ф. реалізоване в 1988 році. Автор визначав професійне становлення як процес розвитку та саморозвитку особистості, засвоєння та самопроекування професійно орієнтованих видів діяльності, визначення свого місця в світі професій, реалізації

себе в професії та самоактуалізації свого потенціалу для досягнення вершин професіоналізму; підвищення рівня й удосконалення структури професійної спрямованості та компетентності, соціально та професійно важливих якостей і значимих психофізіологічних властивостей через вирішення протиріч між актуальним рівнем їх розвитку, соціальною ситуацією та розвиваючою провідною діяльністю [6, с. 14].

Тривалий час відбувався певний застій, що був пов'язаний з розвалом радянського союзу, і лише через сім років Мігіна Л.М. (1995) сказала, що професійний розвиток – це безперервний процес самопроекування, розвитку інтегральних характеристик особистості за допомогою внутрішнього середовища особистості та її активності, шляхом переходу на вищі рівні професійної самосвідомості, з метою творчої самореалізації в професії, досягнення неповторності особистості [11, с. 12]; який включає три стадії психологічної перебудови (самовизначення, самовираження, самореалізація) та три стадії динаміки професійного функціонування (адаптація, становлення, стагнація) [11, с. 9].

На думку Невзорова Б.П. (1998), професійне становлення – це цілісна система, яка передбачає на кожному етапі її розвитку використання різних видів творчої діяльності, спрямованої на усвідомлення особистої та суспільної значимості професійної діяльності, інтелектуальну пізнавальну активність, прагнення до оволодіння професійними знаннями та вміннями, готовність займатися самоосвітою [13, с. 11].

Польський вчений Чарнецькі К. (1999) вказує, що психологія професійного розвитку особистості є тією галуззю психологічної науки, яка розглядає людину як суб'єкта професійної діяльності в діапазоні його професійного становлення [21, с. 3]. На думку автора, професійний розвиток особистості є основоположною і органічною складовою загального розвитку особистості та розглядається як процес, що триває протягом усього життя людини і зазнає якісних змін, що зумовлено дією сукупності об'єктивних і суб'єктивних факторів [21, с. 6].

Муляр В.І. (1999) наполегливо переконує, що становлення особистості – це процес перетворення людського індивіда в особистість, перехід від переважно зовнішньо орієнтованого до переважно внутрішньо детермінованого у життєдіяльності індивіда в контексті власного особистісного розвитку; де основними засадами є індивідуальність, її самореалізація та смисложиттєві орієнтири [12, с. 6–7]; а внутрішньо утворювальними чинниками – власність, влада та культура [12, с. 21].

Поваренков Ю.П. (1999), різнобічно дослідивши професійне становлення особистості, дійшов висновку, що це процес структурно-динамічного розвитку суб'єкта професійного шляху, в ході якого формуються та розвиваються професійно орієнтовані підструктури та професійно важливі якості особистості, адекватні форми її професійної активності, у відповідності з соціальними та професійними вимогами на основі можливостей і досягнень індивіда [18, с. 8–9].

Глуханюк Н.С. (2001) в своїх дослідженнях ототожнює професійне становлення з професіоналізацією, під якою розуміє центральний суперечливий процес розвитку людини з яскраво вираженим етапним характером, який обумовлений, з одного боку, внутрішнім змістом психіки людини, а з другого, змістом самої діяльності, через яку здійснюється взаємодія з оточуючим світом; та при цьому спрямований на перетворення суб'єкта діяльності на основі його самоактивності та саморозвитку [4, с. 9].

Ідея В.М. Коровіна (2002) полягає в тому, що професійне становлення – це процес формування позитивної мотиваційно-ціннісної орієнтації на професійну діяльність та ефективно засвоєння функціональних обов'язків [8, с. 10], де результатами виступають досягнення кваліфікації, який дозволяє самостійно виконувати обов'язки; набуття професійної мобільності, яка забезпечує можливість підвищення власної кваліфікації або перепідготовки; розвиток професійно-значимих якостей особистості, які сприяють засвоєнню професійної діяльності максимального рівня складності [8, с. 18].

Орлов В.Ф. (2004) вважає професійне становлення найважливішим періодом самовизначення і самотворення фахівця [14, с. 14] та розуміє його як інтегральну якість, в основі якої лежить рефлексія [14, с. 9]; процес виникнення в особистості професійних якостей; явище, що відображає ситуацію об'єктивно-реального розвитку; рух до розв'язання суперечностей між існуючими рефлексивними уявленнями, способами мислення, знаннями, вміннями і навичками діяльності та досвідом їхньої реалізації на практиці, між минулим досвідом особистісного розвитку і розвитком майстерності, професійної культури [14, с. 15].

Становлення особистості професіонала за Фонарьовим О.Р. (2004) – це цілісний безперервний процес, який регулюється на основі як суб'єктивних (внутрішніх), так і об'єктивних (соціальних) факторів, і є частиною життєвого шляху особистості. Становлення «запускає» при потраплянні індивіда в ситуації незбігу наявних можливостей індивіда та вимог професії, коли

професія перестає ставити людину в такі умови, коли вона повинна сама знаходити нові задачі, зміст для подальшого свого розвитку не тільки як професіонала, але і як суб'єкта власного життя [20, с. 8]; та відбувається у відповідності до трьох модусів людського існування: оволодіння, соціальні досягнення та служіння [20, с. 39–40].

За Шумською Л.І. (2005) особистісно-професійне становлення – це соціально детермінований процес суб'єктивних проявів мотиваційної сфери, що обумовлює ієрархію типів спрямованості особистості та адекватну соціально-психологічну позицію по відношенню до зовнішнього впливу середовища [23, с. 20].

Волянчук Н.Ю. (2006) відходить від будь-якого визначення професійного становлення як явища та здійснює акцент на феноменології суб'єктності професіонала, говорячи, що категорія суб'єкта вказує на його потенційну спроможність і здатність бути ініціатором, інтегратором та координатором складових власного професійного розвитку; відтак кінцевою метою професіоналізації є суб'єктне самоствердження фахівця, досягнення ним духовної зрілості, що знаходить своє вираження у вільній, творчій та відповідальній професійній діяльності. [3, с. 11].

Петелин А.С. (2006) розглядає професійно-особистісне становлення як безперервний процес набуття суб'єктом особистісного досвіду життя в професійній діяльності шляхом трансформації потенційних здібностей в їх самоактуалізацію [16, с. 18–19].

Лефтеров В.О. (2008), досліджуючи особистісно-професійний розвиток, розуміє його як індивідуально і соціально обумовлений, активний та інтегративний процес психосоціального і професійного зростання людини, спрямований на фахову самореалізацію та самоствердження як суб'єкта життєдіяльності [9, с. 27]; під час якого здійснюється становлення професійної особистості, формується її професійна свідомість, пізнавальна, мотиваційна і моральна активність, досвід [9, с. 12].

Козлова Н.В. (2008) особистісно-професійне становлення визначає як вибір життєвого середовища, що призводить до розвитку професійно-особистісних новоутворень [7, с. 6] на шляху до «акме» [7, с. 5]; основу або форму [7, с. 9] прояву поступового прогресивного розвитку людини в якості складної, потенційно відкритої в світ, самоорганізуючої психологічної цілісної системи [7, с. 6], де його особливості проявляються в конструюванні професійного образу світу [7, с. 12].

Бондарчук О.І. (2008) розрізняє розвиток особистості як поступальний рух уперед і особистісний розвиток як свідому, ці-

леспрямовану активність особистості із самотворення, із забезпечення цього руху, саморух; та аналізує особистісний розвиток як соціально детермінований процес соціалізації в річниці індивідуального шляху розвитку, який базується на визначенні неповторності й унікальності життєвого шляху кожної особистості [2, с. 12]

Професійне становлення за Плугіною М.І. (2009) – складний, динамічний, поетапний процес забезпечення можливості суб'єкта проявляти соціальну та професійну активність; визначати вектор і зміст життєвої стратегії; співвідносити реальний образ з еталоном та проектувати оптимальну модель діяльності; визначати вершини досягнень на кожному етапі [17, с. 12] та інтегрувати набутий досвід для досягнення акме [17, с. 6], де можливі такі стратегії: вершинних досягнень; актуалізації себе в професії; кар'єрна стратегія; стратегія примітивного функціонування [17, с. 13].

В рамках дослідження Дронової Т.О. (2011) особистісно-професійне становлення розроблено з позиції системи, зокрема як аддитивна система, яка вбирає в себе всі особистісні процеси та може бути задана у відповідності до тенденцій розвитку особистості; й тлумачиться як процес самовдосконалення в професії, ідентифікації особистості з професійним ідеалом, сутнісний морально-когнітивний симбіоз, що має початок, розвиток і спад [5, с. 17].

Осьодло В.І. (2013) досліджує професійне становлення через призму суб'єктності як центрального поняття психології та звертає увагу на те, що професійне становлення є важливою формою активності; а суб'єктність є каталізатором позитивних особистісно-професійних змін і розглядається як механізм інтеграції психічного ресурсу [15, с. 15].

Пророк Н.В. (2013) ототожнює поняття професійного розвитку з поняттям професійного становлення, де на ефективність професійної діяльності впливають: якість професійної підготовки; зміст, умови та характер самої професійної діяльності; індивідуально-психологічні особливості людини [19, с. 9].

Чуйко О.В. (2014) поняття становлення пов'язує із пошуком сутнісних структур особистості, зміст яких складають цільові і ціннісно-сміслові психічні конструкти. У становленні відображається перехід від самопізнання до самореалізації, тому воно триває постійно, ніколи не досягаючи свого завершення. Основний зміст даного феномену виражений конструктом «бути самим собою», що складає сутність реального існування особистос-

ті. Умовами для такого існування визнаються свобода, вільний вибір, самовизначення, самопізнання [22, с. 9].

Александров Д.О. (2014) вказує, що соціальне та професійне становлення відбувається у процесі професійної адаптації, при успішному перебігу якої, на основі відповідних особистісних змін, формується така інтегративна властивість, як професійна адаптивність. При цьому професійне становлення передбачає відповідну професійну спрямованість та адаптованість як особистісні якості [1, с. 23].

На думку Малкової Т.М. (2014), професійне становлення особистості – це результат узгодження, сполучення чинників зовнішнього та внутрішнього характеру [10, с. 4–5]; лінія розвитку, напрям, за яким розвивається особистість як цілісність під впливом професійної діяльності [10, с. 29], в основі якого лежить соціальна ситуація, що містить чинники соціально-психологічного та індивідуально-психологічного характеру (уявлення особистості про реальні норми функціонування професії; сприйняття та оцінка особистістю професійної діяльності в контексті можливості задоволення її запитів; професійна вмотивованість особистості) [10, с. 2–3].

Висновки. Узагальнюючи результати, відзначимо, що у науковій літературі існує немало теорій, що стосуються професійного та особистісного становлення, однак, по-перше, вони не становлять єдиної системи поглядів; по-друге, на стільки торкаються різних аспектів проблеми, що не можуть бути в повній мірі використані для виокремлення суто специфічних особливостей становлення; по-третє, найчастіше в основу поглядів покладене виокремлення розвитку як висхідного, основоположного поняття або ототожнення становлення з розвитком; по-четверте, розгляд становлення найчастіше завершується періодами навчання та входженнями в професію, хоча беззаперечно виникає необхідність подальшого дослідження професійного періоду життя особистості, оскільки становлення є безперервним процесом удосконалення себе в професії. Відтак **перспективи подальшого дослідження** вбачаємо у методологічному обґрунтуванні власної концепції професійного та особистісного становлення керівників органів та підрозділів МВС України.

Список використаних джерел

1. Александров Д.О. Психологія становлення особистості працівника органів внутрішніх справ: автореф. дис. д-ра психол. наук: 19.00.01 / Д.О. Александров. – К., 2014. – 40 с.

2. Бондарчук О.І. Соціально-психологічні основи особистісного розвитку керівників загальноосвітніх навчальних закладів у професійній діяльності: автореф. дис. д-ра психол. наук: 19.00.05 / О.І. Бондарчук. – К., 2008. – 38 с.
3. Воляннюк Н.Ю. Психологічні засади професійного становлення тренера-викладача: автореф. дис. д-ра психол. наук : 19.00.01 / Н.Ю. Воляннюк. – К., 2006. – 40 с.
4. Глуханюк Н.С. Психологические основы развития педагога как субъекта профессионализации: автореф. дис. д-ра психол. наук : 19.00.13 / Н.С. Глуханюк. – Екатеринбург, 2001. – 40 с.
5. Дронова Т.А. Концепция формирования интегрально-креативного стиля мышления в процессе личностно-профессионального становления педагога: автореф. дис. д-р. пед. Наук : 13.00.01 / Т.А. Дронова. – Воронеж, 2011. – 42 с.
6. Зеер Э.Ф. Психологические основы профессионального становления личности инженера-педагога: дис. д-ра психол. наук : спец. 19.00.07 / Э.Ф. Зеер. – Свердловск, 1988. – 384 с.
7. Козлова Н.В. Личностно-профессиональное становление в условиях вузовского образования: акмеориентированный подход: автореф. дис. д-ра психол. наук : 19.00.13 / Н.В. Козлова. – Томск, 2008. – 44 с.
8. Коровин В.М. Система профессионального становления офицеров в военных вузах: автореф. дис. д-ра пед. наук : 13.00.01 / В.М. Коровин. – Воронеж, 2002. – 40 с.
9. Лефтеров В.О. Особистісно-професійний розвиток фахівців екстремальних видів діяльності: автореф. дис. д-ра психол. наук : 19.00.09 / В.О. Лефтеров. – Х., 2008. – 37 с.
10. Малкова Т.М. Теорія і практика професійного становлення особистості (на прикладі ВНЗ системи МВС України): автореф. дис. д-р. психол. наук : 19.00.01 / Т.М. Малкова. – К., 2014. – 38 с.
11. Митина Л.М. Психология профессионального развития учителя: автореф. дис. д-ра психол. наук : 19.00.07 / Л.М. Митина. – М., 1995. – 42 с.
12. Муляр В.І. Проблема становлення особистості в системі «індивід-суспільство» (філософсько-культурологічний аналіз): автореф. дис. д-ра філос. наук : 09.00.03 / В.І. Муляр. – Дніпропетровськ, 1999. – 31 с.
13. Невзоров Б.П. Профессиональное становление учителя в системе многоуровневого университетского образования в регионе: автореф. дис. д-ра пед. наук : 13.00.01 / Б.П. Невзоров. – Кемерово, 1998. – 42 с.

14. Орлов В.Ф. Теоретичні та методичні засади професійного становлення майбутніх учителів мистецьких дисциплін: автореф. дис. д-ра пед. наук : 13.00.04 / В.Ф. Орлов. – К., 2004. – 44 с.
15. Осьодло В.І. Психологічні засади становлення суб'єкта військово-професійної діяльності: автореф. дис. д-ра психол. наук : 19.00.01 / В.І. Осьодло. – К., 2013. – 40 с.
16. Петелин А.С. Профессионально-личностное становление учителя музыки в многоуровневой системе образования: автореф. дис. д-ра пед. наук : 13.00.01, 13.00.08 / А.С. Петелин. – Воронеж, 2006. – 40 с.
17. Плугина М.И. Акмеологическая концепция профессионального становления преподавателей высшей школы: автореф. дис. д-ра психол. наук : 19.00.13 / М.И. Плугина. – М., 2009. – 60 с.
18. Поваренков Ю.П. Профессиональное становление личности: автореф. д-ра психол. наук : 19.00.07, 19.00.03 / Ю.П. Поваренков. – Ярославль, 1999. – 49 с.
19. Пророк Н.В. Психологічні основи професійного розвитку практичного психолога: автореф. дис. д-р. психол. наук : 19.00.07 / Н.В. Пророк. – К., 2013. – 42 с.
20. Фонарев А.Р. Психология личностного становления профессионала: автореф. дис. д-р. психол. наук : 19.00.13 / А.Р. Фонарев. – Калуга, 2004. – 46 с.
21. Чарнецькі К. Психологія професійного розвитку особистості: автореф. дис. д-р. психол. наук : 19.00.07 / К. Чернецькі. – К., 1999. – 44 с.
22. Чуйко О.В. Психологія особистісного становлення майбутніх фахівців соціономічних професій: автореф. дис. д-р. психол. наук : 19.00.07 / О.В. Чуйко. – К., 2014. – 36 с.
23. Шумская Л.И. Личностно-профессиональное становление студентов в процессе вузовской социализации: автореф. дис. д-р. психол. наук : 19.00.05 / Л.И. Шумская. – Санкт-Петербург, 2005. – 50 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Aleksandrov D.O. Psihologija stanovlennja osobystosti pracivnyka organiv vnutrishnih sprav: avtoref. dys. d-ra psyhol. nauk: 19.00.01 / D.O. Aleksandrov. – K., 2014. – 40 s.
2. Bondarchuk O.I. Social'no-psyhologichni osnovy osobystisnogo rozvytku kerivnykiv zagal'noosvitnih navchal'nyh zakladiv

- u profesijnij dijaj'nosti: avtoref. dys. d-ra psyhol. nauk: 19.00.05 / O.I. Bondarchuk. – K., 2008. – 38 s.
3. Voljanjuk N.Ju. Psihologichni zasady profesijnogo stanovlennja trenera-vykladacha: avtoref. dys. d-ra psyhol. nauk : 19.00.01 / N.Ju. Voljanjuk. – K., 2006. – 40 s.
 4. Gluhanjuk N.S. Psihologicheskie osnovy razvitija pedagoga kak sub#ekta professionalizacii: avtoref. dis. d-ra psihol. nauk : 19.00.13 / N.S. Gluhanjuk. – Ekaterinburg, 2001. – 40 s.
 5. Dronova T.A. Koncepcija formirovanija integral'no kreativnogo stilja myshlenija v processe lichnostno professional'nogo stanovlenija pedagoga: avtoref. dis. d-ra ped. Nauk : 13.00.01 / T.A. Dronova. – Voronezh, 2011. – 42 s.
 6. Zeer Je.F. Psihologicheskie osnovy professional'nogo stanovlenija lichnosti inzhenera-pedagoga: dis. d-ra psihol. nauk : spec. 19.00.07 / Je.F. Zeer. – Sverdlovsk, 1988. – 384 s.
 7. Kozlova N.V. Lichnostno-professional'noe stanovlenie v uslovijah vuzovskogo obrazovanija: akmeorientirovannyj podhod: avtoref. dis. d-ra psihol. nauk : 19.00.13 / N.V. Kozlova. – Tomsk, 2008. – 44 s.
 8. Korovin V.M. Sistema professional'nogo stanovlenija oficerov v voennyh vuzah: avtoref. dis. d-ra ped. nauk : 13.00.01 / V. M. Korovin. – Voronezh, 2002. – 40 s.
 9. Lefterov V.O. Osobystisno-profesijnij rozvytok fahivciv ekstremal'nyh vydiv dijaj'nosti: avtoref. dys. d-r. psyhol. nauk : 19.00.09 / V.O. Lefterov. – H., 2008. – 37 s.
 10. Malkova T.M. Teorija i praktyka profesijnogo stanovlennja osobystosti (na prykladi VNZ systemy MVS Ukrai'ny): avtoref dys. d-ra psyhol. nauk : 19.00.01 / T.M. Malkova. – K., 2014. – 38 s.
 11. Mitina L.M. Psihologija professional'nogo razvitija uchitelja: avtoref. dis. d-ra psihol. nauk : 19.00.07 / L.M. Mitina. – M., 1995. – 42 s.
 12. Muljar V.I. Problema stanovlennja osobystosti v systemi «indyvid-suspil'stvo» (filosofs'ko-kul'turologichnyj analiz): avtoref. dys. d-ra filos. Nauk : 09.00.03 / V.I. Muljar. – Dnipropetrovs'k, 1999. – 31 s.
 13. Nevzorov B.P. Professional'noe stanovlenie uchitelja v sisteme mnogourovnevnogo universitetskogo obrazovanija v regione: avtoref. dis. d-ra ped. nauk : 13.00.01 / B.P. Nevzorov. – Kemerovo, 1998. – 42 s.
 14. Orlov V.F. Teoretychni ta metodychni zasady profesijnogo stanovlennja majbutnih uchyteliv mystec'kyh dyscyplin: av-

- toref. dys. d-ra ped. Nauk : 13.00.04 / V.F. Orlov. – K., 2004. – 44 s.
15. Os'odlo V.I. Psychologichni zasady stanovlennja sub'jekta vijs'kovo-profesijnoi' dijal'nosti: avtoref. dys. d-ra psychol. nauk : 19.00.01 / V.I. Os'odlo. – K., 2013. – 40 s.
 16. Petelin A.S. Professional'no-lichnostnoe stanovlenie uchitelja muzyki v mnogourovnevoj sisteme obrazovanija: avtoref. dis. d-ra ped. nauk : 13.00.01, 13.00.08 / A.S. Petelin. – Voronezh, 2006. – 40 s.
 17. Plugina M.I. Akmeologicheskaja koncepcija professional'nogo stanovlennja prepodavatelej vysshej shkoly: avtoref. dis. d-ra psihol. nauk : 19.00.13 / M.I. Plugina. – M., 2009. – 60 s.
 18. Povarenkov Ju.P. Professional'noe stanovlenie lichnosti: avtoref. d-ra psihol. nauk : 19.00.07, 19.00.03 / Ju.P. Povarenkov. – Jaroslavl', 1999. – 49 s.
 19. Prorok N.V. Psychologichni osnovy profesijnogo rozvytku praktychnogo psihologa: avtoref. dys. d-ra psychol. nauk : 19.00.07 / N.V. Prorok. – K., 2013. – 42 c.
 20. Fonarev A.R. Psihologija lichnostnogo stanovlennja professionala: avtoref. dis. d-ra psihol. nauk : 19.00.13 / A.R. Fonarev. – Kaluga, 2004. – 46 s.
 21. Charnecki K. Psihologija profesijnogo rozvytku osobystosti: avtoref. dys. d-r. psychol. nauk : 19.00.07 / K. Charnecki. – K., 1999. – 44 s.
 22. Chujko O.V. Psihologija osobystisnogo stanovlennja majbutnih fahivciv socionomichnyh profesij: avtoref. dys. d-ra psychol. nauk : 19.00.07 / O.V. Chujko. – K., 2014. – 36 s.
 23. Shumskaja L.I. Lichnostno-profesional'noe stanovlenie studentov v processe vuzovskoj socializacii: avtoref. dis. d-ra psihol. nauk : 19.00.05 / L.I. Shumskaja. – Sankt-Peterburg, 2005. – 50 s.

Received November 08, 2016

Revised December 22, 2016

Accepted January 23, 2017